

A Halachik Response to Harsh Realities

בראשית פרשת לך לך פרק י"ב

(י) וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וְיָרַד אֲבָרָם מִצְרַיִם לָגוּר שָׁם כִּי כָבַד הָרָעַב בְּאֶרֶץ:

רש"י שם

רעב בארץ – באותה ארץ לבדה, לנסותו אם יהרהר אחר דבריו של מקום, שאמר לו ללכת לארץ כנען, ועכשיו משיאו לצאת הימינה.

רמב"ן בראשית י"ב

ודע כי אברהם אבינו חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו, והיה לו לבטוח באלהיו שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, כי יש באלהים לעזור ולהכשיל (דברי הימים ב כ"ה:ח'). גם יציאתו מן הארץ שנצטוו עליה מתחלה מפני הרעב עון אשר חטא, כי האלהים ברעב יפדנו ממות. ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה, במקום המשפט שמה החטא.

משנה אבות ה'

(ג) עֲשֶׂה נְסִיּוֹנוֹת נְתִנְסָה אֲבָרָהּ אֲבִינוּ עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם וְעַמְד בְּכֻלָּם, לְהוֹדִיעַ כְּמָה חֲבָתוֹ שֶׁל אֲבָרָהּ אֲבִינוּ עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם.

בראשית פרשת לך לך פרק טו

(ה) וַיֹּצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הֲבֵט נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זְרַעְךָ: (ו) וְהָאֵמֶן בִּיקוּק וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה: (ז) וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יִקְוֶה אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כְּשָׂדִים לְתֵת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ: (ח) וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יִקְוֶה בְּמָה אֲדַע כִּי אִירְשֶׁנָּה:

רש"י שם

(ו) והאמין בה' - לא שאל לו אות על זאת, אבל על ירושת הארץ שאל לו אות ואמר לו במה אדע: ויחשבה לו צדקה - הקב"ה חשבה לאברם לזכות ולצדקה על האמונה שהאמין בו. דבר אחר במה אדע, לא שאל לו אות אלא אמר לפניו הודיעני באיזה זכות יתקיימו בה, אמר לו הקב"ה בזכות הקרבנות:

מסכת נדרים דף לב עמוד א

אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתיים ועשר שנים? מפני שעשה אנגרייא בת"ח, שנאמר: "וירק את חניכיו ילידי ביתו," ושמואל אמר: מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה, שנא': "במה אדע כי אירשנה;" ורבי יוחנן אמר: שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה, שנאמר: "תן לי הנפש והרכוש קח לך."

הר"ן שם

שהפריז על מדותיו - שהרבה להרהר על מדותיו של הקב"ה, הפריז ויתר והפקיר.

מסכת סנהדרין דף קיא.

תניא, אמר רבי אלעזר ברבי יוסי: פעם אחת נכנסתי לאלכסנדריא של מצרים, מצאתי זקן אחד, ואמר לי: בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך: מהם טבעו בים, מהם הרגו בחרב, מהם מעכו בבנין. ועל דבר זה נענש משה רבינו, שנאמר "ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה." אמר לו הקדוש ברוך הוא: חבל על דאבדין ולא משתכחין! הרי כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי, ולא הרהרו על מדותי, ולא אמרו לי מה שמך. אמרתי לאברהם "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה," בקש מקום לקבור את שרה - ולא מצא. עד שקנה בארבע מאות שקל כסף. ולא הרהר על מדותי. אמרתי ליצחק "גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך," בקשו עבדיו מים לשתות ולא מצאו עד שעשו מריבה, שנאמר "ויריבו רעי גרר עם רעי יצחק לאמר לנו המים" - ולא הרהר אחר מדותי. אמרתי ליעקב "הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה," ביקש מקום לנטוע אהלו ולא מצא, עד שקנה במאה קשיטה - ולא הרהר אחר מדותי. ולא אמרו לי מה שמך. ואתה אמרת לי מה שמך

ר' יונה אבות ה'ג'

העשירי קבורת שרה. שנאמר לו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה. וכשמתה אשתו לא מצא מקום לקברה עד שקנאו ולא הרהר:

ספר מצוות קטן מצוה ה

לצדק את הדין על כל המאורע כדכתיב (דברים ח') "וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מייסרך." לצדק, דרשו חכמים (ברכות דף ס') אם הריעוך הרבה יהא בעיניך מעט ואמור מעט מחובי נגבתי. יהיה שמח ביסורין כשבאין עליו, ואם אינו יכול לסובלן מל"מ לאחר שיעברו ישמח בהם וישתוק ואל יתפאר בהם כדאמרין (ברכות דף ו') אגרא דיסורין שתיקוּתא. ומצוה זו נוט' מאד אל האהבה כאשר דרשו רבותינו (ברכות דף נ"ד חלק דף ק"א) בכל מאודך. בכל מדה ומדה שהוא מודד לך גם מצינו דורות הראשונים שהיו מחבבין היסורין. וגם דרש רבי עקיבא חביבין יסורין.

ספר מצוות גדול עשין סימן יז

מצות עשה לצדק \את\ הדין על כל המאורע שנאמר (דברים ח, ה) וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' א - להיך מיסרך, דרשתי העשה הזה לרבים אם \אחד\ [אחר] שעשה תשובה לא יבא עניינו בטוב כאשר בתחילה מצות עשה לחשב בלבו כי לטובתו נשתנו ענייניו כי קודם שעשה תשובה היה הקב"ה משלם לו שכר המצות שעשה בעולם הזה כדי לטורדו מן העולם הבא שנאמר (דברים ז, י) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשונאו אל פניו ישלם לו. וכדרך שהוא עושה לשונאיו לשלם להם שכר המצות שעשה בעולם הזה כך משלם לאוהביו [לעולם] עונש העבירות שעשו בעולם הזה כדי שיהיו זכאין וקיימין לחיי העולם הבא. וכל אדם צדיק או בעל תשובה שמהרהר על המאורעות שאינם לטובתו עליו הכתוב אומר (הושע ז, טו) ואני יסרתי חזקתי זרועותם ואלי יחשבו רע, אמר הקב"ה אני שלחתי להם יסורין בעולם הזה כדי לחזק זרועותם לעה"ב ואלי יחשבו רע (ילקוט שמעוני) והיה להם לחשוב כי את אשר יאהב ה' יוכיח (משלי ג, יג):

ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ג

והמצוה השלישית היא שצונו לאהבו יתעלה וזה שנתבונן ונשכיל מצותיו ופעולותיו עד שנשיגהו ונתענג בהשגתו תכלית התענוג וזאת היא האהבה המחוייבת. ולשון סיפרי (פ' שמע) לפי שנאמר ואהבת את י"י אלהיך איני יודע כיצד אוהב את המקום תלמוד לומר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך

שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם. הנה כבר בארו לך כי בהשתכלות תתאמת לך ההשגה ויגיע התענוג ותבא האהבה בהכרח. וכבר אמרו שמצוה זו כוללת גם כן שנדרוש ונקרא האנשים כולם לעבודתו יתעלה ולהאמין בו. וזה כי כשתאהב אדם תשים לברך עליו ותשבחהו ותבקש האנשים לאהוב אותו. וזה על צד המשל כן כשתאהב האל באמת כמה שהגיעה לך מהשגת אמיתתו הנה אתה בלא ספק תדרוש ותקרא הכופרים והסכלים לידיעת האמת אשר ידעת אותה. ולשון סיפרי (שם) ואהבת את יי' וכו' אהבהו על הבריות כאברהם אביך שנאמר "ואת הנפש אשר עשו בחרן." ר"ל כמו שאברהם בעבור שהיה אוהב השם כמו שהעיד הכתוב (ישעי' מא) אברהם אוהבי שהיה גם כן לגודל השגתו דרש האנשים אל האמונה מחוזק אהבתו כן אתה אהוב אותו עד שתדרוש האנשים אליו:

שולחן ערוך אורח חיים רכ"ב

(ג) חיב אדם לברך על הרעה בדעת שלמה ובנפש חפצה, כדרך שמברך על הטובה, פי הרעה לעובדי השם היא שמחתם וטובתם, כיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם. נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את השם, שהיא שמחה לו.

משנה ברורה שם

(ד) כדרך שמברך וכו' – כי באמת כל היסורין בין בגוף ובין בממון הוא הכל כפרה על העונות כדי שלא יצטרך להתיסר לע"ל ששם העונש הוא הרבה יותר גדול וכדאיתא במדרש יצחק תבע יסורין [היינו שהוא הכיר גודל מדת הדין שלעתיד וכעין זה אמר ר' ג"כ דהע"ה סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי ותבע בעצמו יסורין כדי שינקה מכל וכל ולא יצטרך לפחוד עוד] א"ל הקב"ה חיך דבר טוב אתה מבקש וממך אני מתחיל שנאמר ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות:

שולחן ערוך אורח חיים ר"ל

(ה) לעולם יהא אדם רגיל לומר: כל מה דעביד רחמנא, לטב עביד.

מסכת כתובות דף לג:

דאמר רב: אילמלי נגדוה לחנניה מישאל ועזריה, פלחו לצלמא!

מסכת בבא בתרא טז:

"איוב לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכל," (וכתיב: "כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב!) אמר רבא: מכאן שאין אדם נתפס בשעת צערו.

שולחן ערוך יורה דעה שצ"ד

(א) אין מתקשין על המת יותר מדאי; וכל המתקשה עליו יותר מדאי, על מת אחר הוא בוכה; אלא שלשה ימים לבכי, שבעה להספד, שלשים לתספורת ולגהוץ.
(ו) כל מי שאינו מתאבל כמו שצוה חכמים, הרי זה אכזרי; אלא יפחד וידאג ויפשפש במעשיו ויחזר בתשובה.

משנה אבות ב:ד

הלל אומר, אל תפרש מן הצבור, ואל תאמין בעצמך עד יום מותך, ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמע, שסופו להשמע. ואל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה.

הרב ברטנורא שם

ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו. אם ראית חברך שבא לידי נסיון ונקשל, אל תדינהו לחובה עד שתגיע לידי נסיון כמותו ותנצל:

שולחן ערוך יורה דעה שע"ו

(א) אין המנחמים רשאים לפתח, עד שיפתח האבל תחלה. והאבל מסב בראש, וכיון שנענע האבל בראשו, בענין שנראה שפוטר את המנחמים, אינם רשאים לישב אצלו.